

Cap. II. et III. Geneseos.

(Konac.)

O. Urban Talijski.

Caput III. v. 1. «*Sed et serpens, qui erat callidior cunctis animalibus terrae etc.*

U ovom poglavlju govor je o napastovanju naših praroditelja, o njihovu prekršaju, osudi, udarenoj pedepsi i obećanju nekoga, koji se je imao pojaviti na ovom svijetu, da duševno pridigne ljudstvo i izbavi ga iz nevolja, u koje se bijaše strovalio zlorabeći svoju slobodu, prestupajući zakon, kojega se je morao držati.

I ako se je najveći broj pisaca u tumačenju ovoga poglavlja držao slova, bilo ih je, koji su pod pritiskom poteškoća, što im je stvaralo literarno tumačenje, kušali, da se slovu izmaknu na koji način.

Sv. Augustin, koji je u prvomu svomu komentaru (*De Genesi contra Manichaeos*) alegorijski tumačio ovo poglavlje, pa kasnije u drugomu komentaru (*De Genesi ad litteram*) kušao i silio se, da se drži — koliko mu je to moguće bilo — slova, osjećao je u ovom drugomu komentaru sve poteškoće, radi kojih, i ako se je držao slova u ovom zadnjemu komentaru, nije napustio ipak mišljenje, da bi se to isto moglo tumačiti u prenešenom smislu. Ova njegova misao izbija na više mjesta. To izbija na onomu mjestu, gdje govori o prokletstvu, što je izrečeno zmiji.

«*Hoc verum est dictum serpenti. Jam caetera verba Dei sunt quae libero lectoris intellectui relinquuntur, utrum proprie an figurate accipi debeant, sicut in exordio voluminis hujus nostri prolocuti sumus.*¹⁰¹

Pa dalje piše: «*Haec itaque verba quomodo figuris expositis accipienda sint et in illis duobus adversus Manichaeos editis libris de*

¹⁰¹ De Genesi ad litteram. Cap. 36.

Genesi quantum potuimus, disseruimus, et si quid dilligentius et congruentius alias potuerimus, Deus aderit ut efficiamus . . . »

Na drugom mjestu Sv. Augustin piše «*De tunica pellicea*».

*«Hoc enim quod saepe dixi, nec me saepius piget dicere, a narratore rerum proprie gestarum exigendum est, ut ea narret facta esse quae facta sunt, et dicta esse, quae dicta sunt. Sicut autem in factis quaeritur quid factum sit et quid significet: ita in verbis, quid dictum sit et quid significet. Sive enim figurate sive proprie dictum sit, quod dictum esse narratur, dictum tamen esse non debet putari figuratum».*¹⁰²

Oštroumni egzegeta Jahn, da umakne mnogim poteškoćama, na koje nabasava tumač ovoga mjesta držeći se literarnog tumačenja, iznio je svoje novo tumačenje. On tumači ovako. Čitav onaj razgovor između zmije i žene u realnosti nije nikada postojao. To je vigjenje u snu, što je imala Eva. Budući bili naši praroditelji poput neiskusne malene djece nijesu znali razlikovati javu od klapnje, stoga su i saopćili svomu potomstvu to vigjenje u snu kao dogogjaj, koji se je doista zbilo. Ova pripovijetka obavita djetinskim načinom govora prešla je preko Methuselchuma na Noaka, a od ovoga na Abrahama pa prelazeći u jevrejski jezik poprimila je tamo amo po koji ukrasni dodatak, koji u šuštni nije izmijenio pripovjetku.

*«Hoc loco narrari somnium . . . quod protoparentes utpote infantes a re vere acta discernere nondum didicerant, et hinc narrabant prout opinabantur reapse accidisse Hinc illa infantili modo concepta narratione, etsi lingua temporis progressu ditata, mansit qualis erat, id est qualis primo ab Heva habita fuerat et per Methuschelachum ad Noachum propagata est ad Abrahamum et demum in linguam quoque hebraicam transit minutiis quidem fortasse quibusdam (uti Gen. III. 1. serpentem fuisse astutissimum animal et Deum dixisse quae Gen. III. 22—23 leguntur) aucta, in rei summa autem immutata et depravata non fuit».*¹⁰³

Ovo Jahn-ovo tumačenje i ako se uklanja nekim poteškoćama u tumačenju s jedne strane, nasrće na druge ništa manje teže. Uz ovo tumačenje ne može se pristati stoga bar razloga, što pretpostavlja nešto, što se ne može niti smije pretpostaviti; a to jest, da su naši praroditelji u prvomu stadiju njihova života bili poput malene djece, u kojem nijesu bila razvita svojstva

¹⁰² Ibid. cap. 30.

¹⁰³ Append. Herm. Fasc. 2. p. 206—231. apud Patritii „De Interpretatione Scripturarum Sacrarum lib. II. pag. 32. — Romae 1844.

duševna niti njihova pamet opskrbljena bogatim iskustvom. Ali ova pretpostavka ne stoji: nju ozbiljan teolog ne smije dopustiti stoga, što za njega izvjesno mora da bude, da su praroditelji obdareni bili «*donis supranaturalibus et praeternaturalibus*»; izmegju kojih biva ubrojeno i vanredno znanje (*insignis scientia*). Za cijelo *insignis scientia* naših praroditelja ne može se nikako dovesti u sklad sa naukom, da su naši praroditelji bili tako naivni te nijesu znali razabrati, što je java što li klapnja.

Ja vidim u razgovoru izmegju zmiije i žene alegorijski govor, u kojemu se krije ova nauka: Nevinost naših praroditelja bila je stavljena na kušnju. Niže strasti, koje u više slučajeva teže nedopuštenomu, što čovjek pozna svojim razumom, lukavo su postupale, da ga prevedu na svoju stranu i da mu čine da on počini, što nije smio počinuti. Svojim prijevarnim obećanjima prikazali su mu stvar zabranjenu u čarobnom i zamamljivom nekom svijetlu. Praroditelji pod pritiskom te napasti popustili su, privoljili su, pa prestupili zakon moralni, što no im je Bog usjekao u njihov duh, te nakon dovršena prekršaja odmah osjetili grizodušje, koje ih oštrim glasom korilo, da su počinili, što nijesu smjeli počinuti.

Ovo je sadržaj alegorijskog govora, kao što evo niže iznosim tumačeći pojedine dijelove njegove.

Versic. 1. «*Et serpens erat callidior cunctis animantibus terrae.*»

Kod svih naroda uobičajilo se je, da neke materijalne stvari simboluju idealne i duševne. Takovim simbolima obiluju orijentalci. Zmija je kod orijentalaca simbol razbora, stoga će se sada naći kod njihovih kamenih kipova, koji nam predočuju njihove vladare i kraljeve iz starine, gdje im tjeme ovija zmija, te im se povrh čela koči svojom podignutom glavom. Razbor je ono duševno svojstvo, koje znade izabrati najshodnija i najbolja sredstva i njima se služiti, da postigne onu neku svrhu, na koju smijera. Hagiograf se služi ovim simbolom, da zname- nuje niže strasti u praroditeljima, napastovanju kojih bili su izloženi i da zname nuje lukavost vražiju, napastovanjima kojega takogjer bili su podvrgnuti. Istina je, da ima razlike iz- megju razbora i lukavštine, ali je ta razlika samo u tomu, što se razbor ubraja megju krjeposti, a lukavost megju zla; ali

ostaje sličnost u tomu, što je i jedna i druga znade izabrati sredstva i njima se poslužiti za koju svrhu. Mogao se je stoga hagiograf poslužiti simbolom zmije, koji i ako znamenuje razbor mogao je znamenovati i lukavštinu. Ovomu što kažem, može se naći nešto potvrde i u samom hagiografovom govoru. Ovaj piše (Genesis III. I.).

וְהָיָה כִּי יִשְׂרָאֵל יִשְׁרָאֵל. Riječ: עָרֹם, kojom se služi hagiograf i ako može imati značenje u dobrom smislu, te bi se prevesti moglo „Zmija bivši razboritija“, ipak obazirući se na to, što imade svoj korijen u riječi עָרָם, koja znači biti ogoljen, bezobrazan, zloban, u našem slučaju ima se prevesti, kao što prevodi Vulgata «*callidior*», a to i stoga, što takovo značenje zahtijeva kontekst, pa tako se ima razumijeti i na nekim drugim mjestima biblije, kao na pr. Sam. 23. 22; Psal. 83. 4.

Kazao sam, da je zmija u našem slučaju simbol nižih strasti, koje se protive zakonu duha u čovjeku i simbol vražije varke, u koliko ova utječe i može utjecati na čovjeka, da ga svrati sa puta pravednosti. Ovom prigodom valja da bar letimice napomenem nešto o gjavolskim napastovanjima. Oprezno je postupati u pitanju vražijih napastovanja.

Svi primjeri, što se nalaze u Bibliji o napastovanjima pod imenima «*diabolus*», «*daemon*», «*satan*», «*belial*», «*rectores tenebrarum*», «*spiritus malus*» i drugima, ne mogu se razumjeti uvijek o gjavlu kao biću, iliti nečistomu duhu, već u mnogo slučajeva takovi izrazi govore o pokvarenoj ljudskoj naravi i prignutoj na zlo.

Čita se kod Luke VIII. 3. da je Isus istjerao iz Marije iz Magdale sedam gjavola (ἐπὶ δαιμόνια ἐξεληλύθει), kod Mateja «*daemonium habes (δαιμόνιον ἔχεις) quis te quaerit interficere* — «*Venit enim Joannes neque manducans neque libens, et dicunt: Daemonium habet*» (Mat. 11. 18.). «*Spiritus autem Domini recessit a Saul et exagitabat eum spiritus nequam רָעָה רָעָה a Domino*».

U svim ovim mjestima i u mnogim drugim, što bi bilo dugo nabrajati, nije govor o nečistomu duhu, gjavolu, već o nečemu drugomu. Isus je u prvomu slučaju istjerao iz Marije iz Magdale njezin rasperasani i nemoralni život. U drugomu slučaju farizeji htjeli su reći Isusu, da je pobijesnio, u trećem slučaju «*daemonium habet*» znači, da je Ivan bio zlovoljan, turoban; a onaj «*spiritus nequam*», što bijaše obuzeo Saula, nije drugo, već neka vrst bolesti, možda melankolija ili što slično. Kad je govor

o napastovanjima, valja imati pred očima, da sv. Jakob veli : «*unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus*» (Jac. 1, 14.) a sv. Pavao (Rom. 7, 23.) piše : «*Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis . . .*», da parabola o kukolju, u kojoj Isus Krst govori, da «*diabolus*» posija kukolj među pšenicu, može se razumjeti i o krivim prorocima, koji svoj krivi nauk gledaju da rasiju među vjernike, a čisti Isusov nauk opogane i unište.

Versic. 2. «*Cur praecepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno paradisi . . .*»

Niže strasti u čovjeku, kada se nagju pred objektom, koji im je mio, ali im diktatom razuma zabranjen, zaustavljaju i ne će namah da se pokore razumu. Gledaju, ne bi li moguće bilo doći do nekoga ugovora sa razumom i kompromisa, uslijed kojega one bi postigle nešto, za čim su jako zanešene. Strasti kao da istražuju razlog, za što im se to priječi i kao da gledaju uvjeriti razum, da to zbilja nije nikakovo zlo, ili ako je i zlo, u onim prilikama nije ili nije onakovo, kakovo se kaže na prvi pogled, stoga da bi moglo biti i dozvoljeno. Ovdje nastane dulje ili kraće opiranje, dok jedna strana nadvlada a druga popusti. Stoga hagiograf stavlja u usta zmijina riječi : «*cur praecepit vobis Deus*» a u usta ženina : «*De fructu lignorum, quae sunt in paradiso vescimur . . . de fructu vero ligni, qui est in medio paradisi, praecepit nobis Deus ne comederemus et ne tangeremus, ne forte moriamur*».

Ovaj odgovor Evin na sugestivno pitanje zmijino zname-nuje, da su se naši praroditelji prvom napastovanju opirali navagjajući i razloge; a ti su bili: da oni ne smiju postati prekršitelji onoga moralnoga zakona, što ga osjećaju u srcu svomu, koji im je bio tu usagjen od Boga, a to, jer taj prekršaj vodi sobom nužno i njihovu smrt. Moralni je zakon život čovjeku, jer je to put, koji čovjeka vodi k njegovoj konačnoj svrsi, njegovomu pravomu blaženstvu — Bogu.

Versic. 4. *Dixit serpens ad mulierem: nequaquam morte moriamini . . . etc.*

Ove i susljedne riječi kažu, da se niže pohote u čovjeku ne umiruju na prvu riječ ljudskoga razuma, već da i dalje upiru na ljudsku volju — koja je pokretač svakoga čina u čovjeka — ne bi li se odlučila i učinila im po volji, udovoljila njihovim težnjama. «*Eritis sicut Dii*» znameuje: čovjek

pod jarmom moralnoga zakona sputan je, bolje mu je da ga on sa sebe strese, postane slobodnim, ne imade nad sobom gospodara.

Versic. 6. *Vidit igitur mulier, quod bonum esset lignum ad vescendum et pulchrum oculis . . . etc.*

Što je jače kakova stvar zabranjena čovjeku, to jače je želi te mu se čini krasna i dobra, čak ugodnija, nego li bi mu bila da mu je dozvoljena, što je stari pjesnik latinski izrekao «*nititur in vetitum, cupimusque negata*». Hagijograf je to htio iskazati sa riječima «*vidit . . . quod bonum esset ad vescendum et pulchrum oculis*». Riječima pak: «*et dedit viro suo qui comedit*», mislim, da je ovim alegorijskim govorom znamenovano, da su praroditelji napastovani bili da prestupe moralni zakon, koji je istodobno i Božji zakon, ne samo požudama nižih strasti i gjavolskom sugestijom, već i zlim primjerima, koje su jedan na drugomu vidjeli i tim se megjusobno sokolili na prekršaj zakona. Koliko god slaba narav potiskuje čovjeka na grijeh, tugji zli primjeri ne manje čovjeka sklanjaju da počini, čega ne bi smio počinuti.

Versic. 7. «*Et aperti sunt oculi eorum: cumque cognovissent se esse nudos, fecerunt sibi perizomata . . . etc.*

Slijedi dalje hagiograf sa svojim alegorijskim govorom da kaže, kakvi su se osjećaji pobudili u praroditeljima nakon prekršaja njihova i neposluha. Riječima «*cum cognovissent se esse nudos*» označeno je, da su praroditelji tek tada čisto i jasno poznali, da su ostali lišeni nevinosti i pravednosti, koja ih je resila prije njihova grijeha, što oni čisto i jasno nijesu nazrijevali, dok su bili pod pritiskom požuda njihovih strasti. Označeno je, da su razabrali tek tada nepristojnost i rugobu njihova djela, koji se opire moralnomu zakonu, uslijed čega stid ih morao popasti.

Sve dalje što slijedi dramatska je u alegorijskom odijelu predstava smetnje, zabune i grizodušja, što se je u njihovu duhu pobudila i ispričavanja, kojim se grješnik služi, da se opravda pred forumom svoje savjesti, ili za najmanje da umanjí težinu svoga neurednoga djela. «*Fecerunt sibi perizomata*» značenuje stid; «*Cum audivissent vocem Domini deambulantis in paradiso*» značenuju glas savjesti, koji ih je korio; «*Abscondit se*» nastojanje da ga se na koji način oslabi umiri ili ublaži.

«*Mulier, quam dedisti mihi sociam dedit mihi de ligno et comedi*» znamenuje ispričavanja, kojim grješnik gleda da sebe opravda, a to isto znamenuju riječi, što hagiograf meće u usta Evina: «*Serpens decepit me et comedi*».

Versic. 14. *Et ait Dominus ad serpentem: quia fecisti hoc, maledictus inter omnia animantia terrae, etc.*

U ovomu drugomu dijelu alegorije hagiograf prikazuje posljedice, koje je za sobom dovukao grijeh naših praroditelja. Prokletstvo, što Bog izriče nad zmijom, ženom i Adamom, znamenuje pedepsu, posljedicu grijeha. U prokletstvu izrečenu nad zmijom, udareni su i uzroci, koji su potisli čovjeka da prekrši Božji zakon, a to su niže požude u čovjeku i gjavao. U tomu prokletstvu izrečeno im je skrajno poniženje i potištenost, koje će ih zateći sa strane sjemena žene, koje će im oholu glavu potpuno satri. «*Inimicitiam ponam inter te et mulierem, semen tuum et semen illius, ipse conteret caput tuum*». — U ovim riječima izrečeno je stalno obećanje, da će se u neisvjesno vrijeme roditi potomak čovječji, koji će svojim naukom, svojim životom, svojim primjerima duševno podignuti ljudsko koljeno, pružiti mu u ruke sredstva, da se on oslobodi iz ropstva grijeha i bude slaviti pobjedu nad svojim zavoditeljima.

Prokletstvo, što Bog izreče Adamu i Evi, znamenje žalosne posljedice, koje će zadesiti Adamovo potomstvo usljed toga, što su praroditelji ostali lišeni darova *supernaturalium* i *praeter-naturalium*, kojima su obdareni bili i za sebe i za svoje potomke, a ti su darovi bili: *integritas naturae, insignis scientia, immortalitas*. Posljedice grijeha hagiograf je znamenovao ovim riječima: «*multiplicabo aerumnas tuas et conceptus tuos*» «*in dolore parturiet filios*» «*maledicta terra in opere tuo*» «*in labore comedes ex ea*» «*spinas et tribulos germinabit tibi*» «*in sudore vultus tui vesceris pane, donec revertaris in terram, ex qua assumptus est*». Hagiograf je ovim izražajima istaknuo obično nevolje ljudske naravi, a to je učinio da bude razumljiviji narodu, kojemu je govorio. Ovi izražaji sve jedno znače, što kao da je i rekao: praroditelji su uslijed neposlušta ostali lišeni onoga sretnoga i čestitoga stanja, u kojemu su bili stvoreni, oni su izgubili one darove, kojim su bili obdareni: oni iza grijeha nijesu više ono, što su bili prije grijeha, prema riječima Tridentinskoga Sabora (Sessio V.) «*Homo quoad animam et corpus in deterius mutatus*».

Ovu je istu ideju hagiograf malo niže iskazao slikovito, kada je kazao: *«Et emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis, ut operaretur terram, de qua sumptus est. Ejecitque Adam et collocavit ante paradisum voluptatis Cherubim et flameum gladium atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitae».*

U parabolama, alegorijama i drugim slikovitim formama govora ne smije se svakoj riječi tražiti značenje, a to zato, jer ga svaka pojedina riječ i nema. Mnoge riječi budu upletene u ovakove forme govora, da sliku ukrase i učine ju zanimivlijom. Takova šta imade i u našem ovomu slučaju. Kao što su ad ornamentum dicta *«cum audivisset vocem Domini deambulantis in paradiso ad auram post meridiem»* . . . tako mislim, da su umetnute ovdje ad ornamentum prema ukusu, mišljenju i običajima onoga naroda, gdje je bila stvorena ova alegorija i riječi: *«feliciter Dominus tunicas polimitas»*. *«Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est sciens bonum et malum, nunc ergo ne forte mittat manum suam et sumat etiam de ligno vitae et comedat et vivat in aeternum».*

Zaglavak.

Ovim završujem svoj komentar u II. i III. pogl. Geneze. Što je bilo povodom mojemu pisanju, kazao sam već na početku; na što smjeram sa svojim tumačenjem, kažem evo sada. Svrha mi je, da zaštitim ova dva Mojsijeva poglavlja od udaraca, koja bi mogla pasti sa strane onih, koji ono, što ne shvaćaju, psuju, a ti udarci mogli bi se činiti gdje komu osnovani i opravdani. Ovo je bila jedina moja namjera. Da li ću ja postići, što sam namjeravao i namjeravam da postignem, ne znam. I ako sam uložio intenzivnije svoje umne sile i ono nešto malo erudicije, kojom raspolazem velikom pomnjom, to mi opet ne jamči ništa za dobar uspjeh. Svoje djelo stoga povjeravam *τύχη ἀγαθῆ* i razboritosti mojih čitatelja.

Napomenut mi je prvo, da konačni i autentični sud o ovim pitanjima ima pravo samo Crkva da izreče, kojoj ja podvrgavam ovaj svoj spis služeći se riječima sv. Jeronima: *„Ego enim nullum primum nisi Christum sequens Cathedrae Petri consocior: super illam Petram aedificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in Arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio. (Epistula 14. ad Damasum).*

Napominjem drugo. Ako bi se našlo izmegju mojih časnih čitatelja nekih, koji se ne slažu sa mojim mišljenjem, njima za

umirenje napomenuti ću riječi sv. Augustina: „*Sane quisquis voluerit omnia quae dicta sunt secundum litteram accipere, id est non aliter intelligere quam littera sonat, et potest evitare blasphemias et omnia congruentia fidei catholicae praedicare; non solum ei non est invidendum, sed praecipuus multumque laudabilis intellectus habendus est. Si autem nullus exitus datur, ut pie et digne Deo, quae scripta sunt, intelligantur, nisi figurate atque in aenigmatibus proposita ista credamus; habentes auctoritatem apostolicam, a quibus tam multa de libris Veteris Testamenti solvuntur aenigmata, modum quem intendimus teneamus, adjuvante illo, qui nos petere, quaerere, et pulsare adhortatur: ut omnes istas figuras rerum secundum catholicam fidem, sive quae ad historiam, sive quae ad prophetiam pertinent explicemus; non praejudicantes meliori et diligentiori tractatui sive per nos sive per alios, quibus Dominus revelare dignatur.* (De Gen. contra Manich. — Migne Tom. XXXIV. pag. 372.).

Buduć da moje mišljenje nije nepogrješivo, stoga ne isključuje prigovora. Kada bi takovi prigovori imali doći sa koje bilo strane, ja ću ih i saslušati i uvažiti do potrebe. Megjutim imati ću pred očima zlatnu opomenu sv. Augustina: „*Non itaque supra quam scriptum est unus pro altero infletur adversus alterum..... Jam vide, quam stultum sit in tanta copia verissimarum sententiarum, quae de illis verbis (Geneseos) erui possunt, temere affirmare, quam eorum Moyses potissimum senserit, et perniciosus 'contentionibus ipsam offendere charitatem, propter quam dixit omnia, cujus dicta conamur explicare'.* (Confess. Lib. XII. c. 25.).

Bilo kakvo bilo ovo moje tumačenje, zadovoljava me bar to, da sam ovim svojim radom ugasio žegju da istražujem tajinstvene istine, što su obavite Mojsijim pričanjem, i da sam odbio neugodnu dosadu, što je u meni budila nejasnost, maglovitost, i nevjerojatnost literarnog tumačenja dvaju ovih poglavlja Geneze. „*Qui enim prorsus non inveniunt quod quaerunt, fame laborant; qui autem non querunt, quia in promptu habent, fastidio saepe marcescunt: in utroque languor cavendus est. Magnifice igitur et salubriter Spiritus Sanctus ita Scripturas sanctas modificavit, ut locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus fastidia detergeret. Nihil enim in illis obscuritatibus eruitur, quod non planissime dictum alibi reperitur.* (S. Augustinus. De Doctrina Christiana. L. II. C. VI. — Migne. T. XXXIV. pag. 39.).

